

demes kiindulnia, amelyben „minden nagy költészet nélkülözhetetlen előfeltétele megvan” (146.).

Négy tanulmány szól a kötetben Márai Sándorról, többek között a *Csutora*, a *Szindbád hazatér*, az *Egy polgár vallomásai* és a *Kassai polgárok szerzőjéről*. A Németh G. Bélától szokatlan kiemelő fokozást, magasztaló hangnemet a jóvátételre törekvés indokolja: méltánytalan pozícióból akarja az őt megillető helyre emelni hőstét. Igazán rokonszenvesse, újraolvasni érdemessé a kötet lapjain kirajzolódó portrévázlatból a publicista Márai válik, alapeszméjének pontos, mert átfogó és hiteles summázata nyomán: „Az élet, a lét értelmének kérdéseire, amelyekre előbb a vallások, majd a vallásokat pótolni kívánó és vélő ideológiák feleltek, az egyednek kell felelnie.” (199.) Márai neve egy folyóirat-történeti áttekintésben villan föl még egyszer (*A fölkészülés folyóirata: Magyar Csillag*). Németh G. Béla itt a szerkesztő Illyést mutatja be „irodalom-közéleti tevékenységének és szerepének” (233.) csúcán, s mintát ad arra az emelkedettségre és tárgyilagosságra, ahogyan a politikától szorongatott irodalom közösségi létmódjához, „az

összefogás, az összetartás és nem az összetartozás, a közmegegyezés s nem a közegyetértés fogalmához, kívánságához” (234.) közeledni érdemes. A földolgozás a maga műfajában egyenrangú a példázatnak is szánt történelmi, szellemi teljesítménnyel.

Először dicséret illeti a kiadót, amiért Németh G. Béla jubileuma alkalmából olyan válogatást jelentetett meg tőle, amely a „kérdések és kétségek” között eligazítást és vitaanyagot váró irodalmi szakmát és közvéleményt leginkább érdekli. Sietősen végzett munkára vall azonban a külső és belső borítón föl-tüntetett alcím eltérése és a hátsó borítón közölt fűlszöveg felületessége. Nagyön zavarnak a sajtóhíbak, kivált olyan klasszikus szövegek idézésekor, mint például az *Esti sugárkoszorú* (147.). Föl kellett volna tüntetni legalább a tanulmányok első megjelenésének évszámát, hogy a nem szakember olvasó is elhelyezhesse őket az utóbbi évtizedek társadalmi és művelődéstörténeti folyamataiban, melyekhez Németh G. Béla munkássága mindmáig friss és közvetlen szálakkal kapcsolódik.

Csűrös Miklós

KRISTÓ GYULA: A TÖRTÉNETI IRODALOM MAGYARORSZÁGON A KEZDETEKTŐL 1241-IG

Budapest, Argumentum Kiadó, 1994. 149 l. (Irodalomtörténeti füzetek, 135.)

A kis kötet szervesen illeszkedik a szerző eddigi életművéhez, közvetlen keletkezéstörténetét tekintve azonban, azt hiszem, feltételezhetjük, hogy a *Korai magyar történeti lexikon* (1994) értékes mellékterméke, vagy inkább az ott megírt krónika-címzavaknak részben összefoglalása, részben a lexikonban nem igazán kifejtendő szempontok továbbgondolása.

A lexikon 1990-nel, az itt bemutatott kötet 1991-gyel zárta le az anyaggyűjtést.

Ezek közül a lexikonban helyet nem kapott szempontok közül az ItK olvasóit elsősorban a kötetben tárgyalt elbeszélőforrásaink közös terminológiai jegyeire és stílusfordulataira vonatkozó vizsgálatok, valamint az ezekből levonható következtetések érdekelhetik.

Kristó Gyula három korai magyarországi historiográfiai munkát vizsgál: Anonymus gesztáját, a Pozsonyi Évkönyveket, azaz az egyetlen ránk maradt hazai annalest a maga 997 és 1203 közötti referenciáival, és az első króni-

kát, amit László-kori gesztának (először Pauler Gyula), Kálmán-kori gesztának (először Raimund Friedrich Kaindl) is nevezett a szakirodalom, és ennek a tatárjárás előtti, II. István, II. Béla, III. István, III. Béla, IV. Béla korára egyaránt datált folytatását. Ezeket Kristó az egyszerűség kedvéért Krónikának nevezi. Ez utóbbiak szövege persze a 14. századi krónika-kompozícióban maradt ránk. A feltételezett krónikarészek keletkezéstörténete körüli vitába most nem érdemes belemennünk, hiszen az 1991. az anyaggyűjtés lezárása óta is már folytatódott. A szerző mindenestre egy képviselhető, átgondolt, tudományos érvekkel alátámasztott fejlődéssorba állította hazai történetírásunk legkorábbi emlékeit.

Különösen hálásak lehetünk Kristó Gyulának, hogy Madzsar Imre 1926-os tanulmánya után ismét lexikai-frazeológiai és – ez az új a kötetben – tartalmi, jelentéstani megközelítésben vizsgálja a szövegeket azzal a céllal, hogy egymással való kapcsolatukat mérlegre tegye. A módszer alkalmazása máris sok tanulsággal jár és folytatásra biztat. A vizsgálat kiindulópontját a tartalmi csoportok képezték. Anonymus és a Krónika viszonylatában 10 téma terminológiáját vizsgálja meg a szerző: a lovagság, az idegenek, a nemzetiségek, a (római) jog, az oklevélformulák, a Trója-história, az iskolázás, a külföldi források, a jellemzések, valamint a stílusajátosságok és az elbeszélőmód témájában.

E kategóriák kétségkívül alkalmasak lehetnek arra, hogy konkrétan, esetenként valóban releváns kereteket adjanak a lexikai-frazeológiai hasonlóságok vizsgálatának, de ezen túlmenően művelődéstörténeti következtetések levonására, amit egyes esetekben a kategóriák már magukban is feltételeznek, nem egyaránt alkalmasak. Ilyen az ún. lovagi kategória. Az egész udvari-lovagi műveltség szövegekből kiinduló

megközelítésének cruxa ugyanis az, hogy a latin terminusok jelentéstartalma csak más források, elsősorban a népnyelvű irodalom segítségével kvalifikálható „lovaginak”. Nem a nehéz fegyverzet és nem is a bajvívás gyakorlása tesz valakit az udvari-lovagi kultúra protagonistájává, hanem az, hogy ezeket milyen eszmék szolgálatában, milyen társadalmilag kötelezőnek érzett önidentifikációs minta szem előtt tartásával hordozza, illetve alkalmazza. A „miles” (‘katona’ vagy ‘lovag’) minden hősi laudációban „audax” és „fortis” (‘merész’ és ‘bátor’), de az, hogy ez mikor tükröz valamiféle lovagi értékrendet, azaz a „miles” mikor értelmezhető ‘lovag’-nak, ez oklevél – vagy krónikaszövegekben aligha világlik ki. De még olyan, a szerző által leginkább lovaginak minősíthető jelző, mint az „elegans” használata sem igazán bizonyító erejű. Elég felütni a *Thesaurus Linguae Latinae*-t, és kitűnik, hogy a terminus Terentius és Cicero óta használatos mindabban a jelentésárnyalatban (életmód–magatartás, előkelőségnek az anyagi kultúrában való megnyilvánulása, a testi megjelenésnek mind a külső formája, mind habitusa), amit lovaginak is minősíthetünk. Bármilyen jelző is kerül a „miles” mellé, attól nem válik egyértelműen lovaggá. Az sem egyértelmű, hogy a „gladio accingere” jelenthet-e lovaggá avatást, vagy csak a felnőtt harcos karddal való felövezését. Ez is régi vita tárgya nálunk. De nemcsak a magyarországi latinságban probléma. Joachim Bumke (*Höfische Kultur*, München, 1986. 320.) a „militem facere”, „ad militiam promovere” kifejezést tartja az egyértelmű lovagi terminusnak.

Más terminológiai kategóriában, például a jogi kifejezések esetében inkább az irányban támadhat kétségünk, hogy a közös terminusok nem inkább egyszerűen a közös tanulmányokból merített szakzsargon használatára ve-

zethetők-e vissza, mint az egymástól való átvételre, amint ezt a szerző maga is felveti.

Ezen a Kristó Gyula által újból megkezdett frazeológiai- és stílusvizsgálati

úton azonban mindenképpen érdemes továbbhaladni a hazai és nemzetközi latin lexikológiai források széleskörű bevonásával.

Vizkelety András

DUDITH ANDRÁS KÖNYVTÁRA. RÉSZLEGES REKONSTRUKCIÓ

Összeállította és az előszót írta Jankovics József, Monok István. Szeged, Scriptum Kft., 1993. 207 l. (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 12/3.)

Az Adattár-sorozat egyre inkább könyvtörténeti jellegű köteteihez csatlakozott a Dudith András könyvtáráról szóló munka is. Megírását egy század eleji svéd tudós, Otto Walde kutatásai tették lehetővé, aki 1916-ban egy közleményt jelentetett meg a témáról s elkészített egy kézíratos proveniencia-katalógust. A közvetlen ötletet a kutatáshoz Borsa Gedeon adta, miután Walde nyomán ő is kutatott a „Régi Magyarországi Nyomtatványok” számára. Mivel Dudith András könyvtárának jelentős része a harmincéves háború hadizsákmányaként Svédországba került, Jankovics József több hónapot töltött a helyszínen a kötetek azonosításával, ehhez jött még a Drezdában és Rómában található anyag, valamint néhány külföldön élő kutató, Lech Szczucki és Erdei Klára segítségével. Az összegyűjtött jegyzék valóban az, amit a könyv címe is állít: részleges rekonstrukció. Az egykori Dudith-könyvtár az eredeti jelzetekből, az ún. D-számokból következtethetően mintegy négyezer kötetből állt, ami (számolva a többkötetes munkákkal és a kolligátumokkal) körülbelül öt-hatezer műnek felel meg. Ennek a könyvmennyiségnek nem egészen tíz százaléka ismert csupán: ennyit tartalmaz az ismertetendő munka.

Bevezetésként a két sajtó alá rendező angol nyelvű tanulmányát olvashatjuk, amely az angolul nem tudók számára magyarul is megtalálható a Magyar Könyvszemle 1994. évi első számában.

Ezt követi a könyvtárak mutatója és a rövidítések feloldása, majd jön maga a könyvjegyzék; a könyv végén pedig mutatók teszik könnyebbé az eligazodást: a nyomdászok és nyomdahelyek, a személy és helynevek, a possessorok, valamint a D-számok mutatói. Két függelék is tartalmaz a kötet, az első közülük Sbardellati Dudith János Ágoston 1535-ben Padovában lefoglalt könyveinek listája, ezeket állítólag unokaöccsére, Dudith Andrásra hagyta, de ennek semmilyen nyoma nem maradt a későbbi jegyzékekben és az általunk ismert anyagban. A második függelék a nikolsburgi Dietrichstein-könyvtár 1645-ös katalógusából közli a magyar vonatkozású könyveket, ez az a könyvtár, ahová Dudith hagyatékának java része került, innen vitték azt a svédek hadizsákmányként magukkal Stockholmba. A kötetet a függelékek után egy ajánló bibliográfia zárja, amely Dudith András életének és munkásságának tanulmányozásához nyújt segítséget.

A dalmát (horvát–olasz) származású magyar püspök, aki részt vett a tridenti zsinaton, majd szakított egyházával és megnősült, s élete hátralévő részét külföldön (főként Krakkóban és Boroszlóban) élte le, a XVI. század legnagyobb európai humanistái közé tartozott. Életét és munkásságát nem sajtóíthatja ki egyik érintett nemzet sem: ő egyszerre volt horvát, magyar, (felesége révén) lengyel és sziléziai. A róla szóló irodalom is nemzetközi, ezért jogos az angol